

SAMARQANDLIK JADID NAMOYONDASI MAHMUDNING DINIY VA
FALSAFIY QARASHLARI

Toshmaxamatov Sardor Olimjon o'g'li

O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti 1-bosqich magistratanti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Samarqandlik jadid namoyandasi Vadud Mahmudning diniy va falsafiy qarashlari tahlil qilinadi. Maqola uning ilmiy merosi, musulmonlar jamiyatida o'rni, va diniy-falsafiy fikrlarining rivojiga qo'shgan hissasi haqida batafsil ma'lumot beradi. Vadud Mahmudning falsafiy qarashlari, diniy prinsiplar, va ularning jamiyatdagi ta'siri haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Vadud Mahmud, jadidchilik, diniy qarashlar, falsafa, musulmon falsafasi, Samarqand, islohotlar, diniy tafakkur, madaniyat, ilmiy meros

РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ МАХМУДА, СОВРЕМЕННОГО
ПРЕДСТАВИТЕЛЯ САМАРКАНДА

Аннотация: В статье анализируются религиозно-философские взгляды Вадуда Махмуда, джадида из Самарканда. В статье представлена подробная информация о его научном наследии, месте в мусульманском обществе, вкладе в развитие религиозно-философской мысли. Обсуждаются философские взгляды Вадуда Махмуда, религиозные принципы и их влияние на общество.

Ключевые слова: Вадуд Махмуд, джадидизм, религиозные воззрения, философия, мусульманская философия, Самарканд, реформы, религиозная мысль, культура, научное наследие.

THE RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL VIEWS OF MAHMUD, THE
MODERN REPRESENTATIVE OF SAMARKAND

Abstract: This article analyzes the religious and philosophical views of Vadud Mahmud, a Jadid figure from Samarkand. The article provides detailed information about his scientific heritage, his place in Muslim society, and his contribution to the development of religious and philosophical thoughts. Vadud Mahmud's philosophical views, religious principles, and their impact on society are discussed.

Key words: Vadud Mahmud, Jadidism, religious views, philosophy, Muslim philosophy, Samarkand, reforms, religious thought, culture, scientific heritage

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmida Samarqandda faoliyat yuritgan jadid namoyandasi Vadud Mahmudning diniy va falsafiy qarashlari o'z davri uchun muhim ahamiyatga ega bo'lib, jahon va musulmon jamiyatida islohotlar qilishga qaratilgan. U yangi g'oyalar bilan nafaqat diniy ta'limotlarni, balki falsafiy fikrlarni ham rivojlantirishga intilgan. Ushbu

maqolada Vadud Mahmudning fikrlarining asosiy yo'nalishlari, uning zamondoshlari va keyingi avlodlarga ta'siri ko'rib chiqiladi. Vadud Mahmud va uning hayoti Vadud Mahmud — XIX asrda Samarqandda yashagan jadid namoyandasi, ilm-fan va diniy sohalarda muhim rol o'ynagan shaxsdir. U o'z davrining yetakchi diniy va ilmiy arboblardan biri bo'lib, jadidchilik harakatining asosiy vakillaridan sanaladi. Uning hayoti va faoliyati o'z davrining madaniy va ijtimoiy jarayonlarida muhim ahamiyatga ega bo'lib, turli falsafiy va diniy yo'nalishlarga ta'sir ko'rsatgan. Vadud Mahmud Samarqand shahrida tug'ilgan. U o'zining ilmiy yo'lini dastlab diniy ta'lim olishdan boshlagan. Samarqanddagi mashhur madrasalarda diniy ilmlar va arab tilini o'rganib, ma'rifatparvarlik yo'lida birinchi qadamlari tashlangan.

Diniy bilimlarni chuqur o'zlashtirganidan so'ng, u faqat diniy emas, balki falsafiy, ilmiy, ijtimoiy va madaniy sohalarda ham izlanishlar olib borgan. Vadud Mahmudning ilmiy faoliyati katta e'tibor qaratgan. U o'zining diniy qarashlarini kengaytirish va yangilash uchun juda ko'p ilmiy manbalarni o'qigan va tahlil qilgan. U asosan islom falsafasi va tasavvufga qiziqib, bu sohalarda o'z fikrlarini shakllantirgan. Samarqandda faoliyat yuritib, ilmiy seminarlar va ma'rifat ishlarini tashkil qilgan. U faqat diniy soha bilan cheklanib qolmay, ilm-fan, matematika, astronomiya va falsafaga ham katta qiziqish bildirgan.

Shuningdek, u ilmiy izlanishlarida o'zining an'anaviy tasavvufiy va diniy bilimlarini zamonaviy ilm-fan bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. Vadud Mahmud o'zining ilmiy va diniy faoliyatida jadidchilik harakatining muhim namoyandalaridan biri sifatida tanilgan. Jadidchilik, o'zining maqsadi bilan, musulmon jamiyatini yangilash va zamonaviy ilm-fanga asoslangan ta'limotni olib kirishdi. Mahmud, zamonaviy dunyoqarashni ilgari surgan va bu g'oyalarni o'z zamonasiga mos ravishda joriy qilishga intilgan. Vadud Mahmud diniy ta'limni yangi metodlarga asoslangan holda shakllantirishga, jamiyatda ijtimoiy islohotlar qilishga, xususan, yoshlarni ilmiy bilimlar bilan ta'minlashga qaratilgan ko'plab tashabbuslarni qo'llab-quvvatlagan. Vadud Mahmudning diniy qarashlari islomning asosiy prinsiplariga hurmat bilan yondashgan holda, zamonaviy tafakkur bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan edi. U diniy ta'limotlarni faqat an'anaviy shaklda emas, balki yangi metodlar bilan, intellektual va ilmiy nuqtai nazardan ham tahlil qildi. Mahmudning falsafiy qarashlari, ayniqsa, ma'naviyat, adolat, va inson huquqlari haqida bo'lgan izlanishlari bilan ajralib turadi. Vadud Mahmud o'zining diniy va falsafiy qarashlari orqali Samarqand va boshqa turkistonliklarni o'zining yangicha fikrlarini qabul qilishga undagan. Uning fikrlarida insonning ma'naviy erkinligi, adolat va inson huquqlari masalalari markaziy o'rin tutgan.

Shuningdek, u tasavvufga yondashuvda ham yangi usullarni ilgari surgan. Vadud Mahmudning ilmiy va diniy merosi o'z zamonidagi ko'plab ijtimoiy va madaniy islohotlarga ta'sir ko'rsatgan. U o'zining diniy va falsafiy qarashlarini nafaqat Samarqandda, balki butun Turkistonda targ'ib qilgan. Mahmudning ilmiy ishlaridan foydalangan ko'plab zamondoshlari uning g'oyalarini rivojlantirib, keyingi avlodlarga yetkazgan.

Uning ilmiy merosi o'z davrining tafakkurini rivojlantirishga katta hissa qo'shgan va hozirgi kunda ham uning qarashlari va yondashuvlari ilmiy izlanishlar uchun qimmatli manba sifatida xizmat qilmoqda. Vadud Mahmudning hayoti va faoliyati o'z davrida katta ta'sir ko'rsatgan bo'lib, uning diniy va falsafiy qarashlari hozirgi kunda ham o'rganilmoqda.

Uning islohotlarga bo'lgan tashabbuslari, jadidchilik harakatining rivojlanishiga xizmat qilgan va uning merosi bugungi kun ilm-fan va ma'naviyatiga katta hissa qo'shmoqda. Vadud Mahmudning diniy qarashlari. Vadud Mahmudning diniy qarashlari uning ilmiy va ma'naviy faoliyatida markaziy o'rinni egallagan. U o'zining diniy qarashlarini an'anaviy diniy talqinlardan farqli o'laroq, zamonaviy tafakkur bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan.

Uning diniy qarashlari o'z davrining ijtimoiy va diniy muammolariga javob sifatida shakllangan va u musulmon jamiyatida yangiliklar kiritishga intilgan. Vadud Mahmud islomning asosiy prinsiplariga sodiq bo'lib, ular bilan birga, dinni tafakkur va ilm-fan nuqtai nazaridan ham talqin qilishni maqsad qilgan. Uning diniy qarashlari islomiy ilm-fan, shariat va tasavvufni chuqur o'rganishga asoslangan. U islomning poklik, adolat, ma'naviyat va inson huquqlari kabi asosiy qadriyatlarini kuchaytirishga harakat qilgan. Biroq, Mahmudning diniy qarashlari faqatgina an'anaviy diniy qoidalarni qabul qilishdan iborat emas edi.

U, shuningdek, islomning zamonaviy jamiyatga moslashishini ta'kidlaydi va diniy qoidalarni yashash sharoitlariga moslashtirish kerakligini urg'uladi. Shuningdek, Mahmud islomni insonparvarlik va ilm-fan nuqtai nazaridan ham talqin qilgan. Vadud Mahmud shariatga hurmat bilan yondashgan, lekin shariatni faqatgina qattiq qoidalar sifatida emas, balki insonning ruhiy va ma'naviy rivojlanishiga yordam beradigan bir vosita sifatida ko'rgan.

U shariatni zamonaviy dunyoqarashga moslashtirishga va diniy qoidalarning zamonaviy ijtimoiy sharoitlarga mos ravishda talqin etilishiga chaqirgan. Tasavvufga bo'lgan yondashuvi ham muhim o'rin tutgan. Vadud Mahmud tasavvufni insonning ma'naviy o'sishi va ruhiy erkinligi uchun muhim bir yo'l sifatida ko'rgan. U, tasavvufda insonning qalbi va ruhini tozalashga, o'zini anglashga va ma'naviy ko'nikmalarni rivojlantirishga katta e'tibor qaratgan. Vadud Mahmud o'zining diniy qarashlarida islomni yangicha talqin qilishga intilgan.

U jamiyatda diniy yangiliklarni qabul qilishga va yangi diniy g'oyalarni rivojlantirishga chaqirgan. Mahmud, diniy talimotni faqat an'anaviy usullarda berish emas, balki ilmiy usullar va yangi pedagogik metodlar yordamida taqdim etish zarurligini ta'kidlagan. Vadud Mahmud o'zining diniy tafakkurini to'liq diniy yozuvlar bilan cheklamagan. U islomiy g'oyalarni, o'z zamonidagi ilm-fan va falsafa bilan uyg'unlashtirishga harakat qilgan. U musulmonlarning diniy tafakkurini yangilashga, islomni faqat diniy ahkomlar bilan emas, balki zamonaviy ilm-fan nuqtai nazaridan ham o'rganishga chaqirgan. Vadud Mahmudning diniy qarashlari faqatgina shaxsiy maqsadlar bilan cheklanmagan.

U, o'zining diniy g'oyalarini jamiyatda keng tarqatish va o'zgarishlar qilishga intilgan. U jamiyatda diniy islohotlar amalga oshirishni maqsad qilgan. Uning islohotlari asosan diniy ta'limni modernizatsiya qilishga, yangi metodlar yordamida diniy bilimlarni keng jamoatchilikka yetkazishga qaratilgan edi.

Mahmud islomni jamiyatning kundalik hayotiga tatbiq etishda ham yangiliklarni ilgari surdi. Uning diniy qarashlariga ko'ra, islomni faqat masjidlar va diniy marosimlar bilan

cheklab qolmaslik, balki uni jamiyatning har bir jabhasida — ta'lim, madaniyat, ilm-fan va ijtimoiy muhitda tatbiq etish zarur.

Vadud Mahmudning diniy qarashlarida inson huquqlari va adolat masalalari muhim o'rin tutadi. U islomiy qonunlarning adolatga asoslanganligini va inson huquqlarini himoya qilish kerakligini ta'kidlagan. Mahmudning fikriga ko'ra, islom nafaqat ruhiy va diniy ahvolni yaxshilash, balki ijtimoiy va iqtisodiy adolatni ham ta'minlashni maqsad qilgan. U jamiyatda tenglik, erkinlik va adolatni o'rnatish zarurligini ko'rsatgan. U, diniy hukmronlik va jamiyatdagi ijtimoiy tengsizliklarni bartaraf etish uchun diniy qonunlarni yangilash va zamonaviy ijtimoiy talablarga javob beradigan islohotlar qilish kerakligini ta'kidlagan.

Vadud Mahmudning diniy qarashlari o'z davri uchun juda yangicha bo'lib, u islomni faqatgina an'anaviy shaklda emas, balki ilm-fan va zamonaviy tafakkur nuqtai nazaridan ham talqin qilgan. Uning diniy qarashlari jamiyatda islohotlar amalga oshirish, diniy ta'limni modernizatsiya qilish va inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan edi.

Vadud Mahmudning diniy qarashlari hozirgi kunda ham o'rganilmoqda va uning g'oyalari bugungi jamiyat uchun qimmatli ma'naviy manba hisoblanadi. Vadud Mahmud va jadidchilik harakati o'z zamonasida katta ahamiyatga ega bo'lgan ijtimoiy va diniy islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan bir yo'nalishdir. Jadidchilik harakati, o'zining maqsadlariga erishishda, faqat diniy yangilanishni emas, balki ilmiy, madaniy va ijtimoiy yangiliklarni ham ilgari surgan. Vadud Mahmud esa, bu harakatning muhim vakillaridan biri sifatida, jadidchilikning maqsadlarini amalga oshirishda faol ishtirok etgan. Uning diniy va ijtimoiy qarashlari, jadidchilik harakatining muvaffaqiyatli rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Jadidchilik harakati XIX asr oxiri va XX asr boshlarida musulmon jamiyatida ilmiy va diniy islohotlarni amalga oshirishga qaratilgan keng qamrovli harakat edi.

U, asosan, Rossiya imperiyasiga qarshi bo'lgan musulmonlar orasida rivojlanib, diniy ta'limotlarni yangilash, ilm-fan va texnologiyalarni rivojlantirish, jamiyatni modernizatsiya qilish kabi maqsadlarni ko'zlagan. Jadidchilikning asosiy tamoyillari orasida an'anaviy diniy qoidalarni zamonaviy hayotga moslashtirish, yangi pedagogik metodlarni joriy etish va ijtimoiy adolatni ta'minlash kabilar bor edi.

Vadud Mahmudning jadidchilik harakatiga qo'shgan hissasi: Vadud Mahmud o'zining diniy va falsafiy qarashlarida jadidchilik tamoyillarini amalga oshirishga qaratilgan ko'plab tashabbuslarni ilgari surdi. Uning fikriga ko'ra, jamiyatdagi islohotlar faqat diniy bilimlarning yangilanishi bilan chegaralanmasligi, balki ilmiy va madaniy rivojlanishga ham katta e'tibor berilishi kerak edi. Vadud Mahmud, jadidchilikni faqat diniy ta'limotni modernizatsiya qilish bilan cheklamagan, balki ilm-fan, adolat va ijtimoiy islohotlar sohalarida ham yangi fikrlarni ilgari surgan.

Vadud Mahmud jadidchilik harakatining ta'lim sohasi bo'yicha eng muhim tashabbuskorlaridan biri bo'lgan. U diniy ta'limotlarni faqat an'anaviy madrasalarda berish emas, balki yangi pedagogik metodlar yordamida o'rgatishni taklif qilgan. Mahmud yangi usullar yordamida diniy bilimlarni yosh avlodga yetkazish zaruriyatini ta'kidlagan. Uning fikriga ko'ra, ilm-fan va diniy ta'limotni birlashtirish jamiyatni rivojlantirishga xizmat qiladi. Vadud Mahmudning jadidchilik harakatidagi yana bir muhim nuqta – ilm-fan va diniy tafakkurni uyg'unlashtirish edi. U, islomni faqat diniy qoidalar va an'analar bilan

cheklamay, balki ilm-fan va falsafaning yutuqlarini ham inobatga olgan holda, diniy va falsafiy g'oyalarni rivojlantirishga harakat qilgan. Mahmudning fikriga ko'ra, ilm-fan islomiy qadriyatlarni yanada kuchaytiradi va jamiyatni rivojlantiradi.

U o'z davrining ilmiy yutuqlarini diniy talqinlar bilan birlashtirishga intilgan. Vadud Mahmud diniy islohotlar sohasida ham jadidchilik harakatining asosiy tashabbuskori bo'lgan. Uning fikricha, islomiy ta'limotlarni faqat an'anaviy shaklda qabul qilish emas, balki ularni zamonaviy talablarga mos ravishda qayta ko'rib chiqish kerak edi. Mahmud islomiy ahkomlarning ijtimoiy hayotga, o'zgarayotgan zamonaviy sharoitlarga mos ravishda talqin etilishi zarurligini ta'kidladi.

U, diniy ta'limni faqat masjidlar va madrasalar bilan cheklashning noto'g'riligini, balki ilm-fan va ijtimoiy taraqqiyotga asoslangan diniy ta'limotlarni kengaytirishni urg'uladi. Vadud Mahmudning jadidchilik harakatidagi roli faqat diniy islohotlar bilan cheklanmaydi, balki u jamiyatdagi umumiy o'zgarishlarga ham katta ta'sir ko'rsatgan. Mahmudning g'oyalari, o'z davrida Samarqand va boshqa shaharlar aholisi orasida keng tarqaldi va jamiyatdagi konservativ nuqtai nazarga qarshi kurashishda yordam berdi. U jamiyatda adolat va ijtimoiy tenglikni ta'minlash, ilm-fan va ta'limotni rivojlantirish orqali xalqni taraqqiyotga olib borish g'oyalarini ilgari surdi. Vadud Mahmud jadidchilik harakatining muhim namoyandasi bo'lib, diniy, ilmiy va ijtimoiy islohotlar sohasidagi g'oyalari bilan jamiyatni modernizatsiya qilishga katta hissa qo'shgan.

Uning faoliyati va g'oyalari, faqat o'z davrining o'zgaruvchan sharoitlariga mos kelish bilan birga, kelajakda ilmiy va diniy sohalarida amalga oshiriladigan islohotlar uchun asos bo'ldi. Mahmudning jadidchilik harakatidagi ishtiroki va uning diniy-falsafiy qarashlari nafaqat o'z zamonasida, balki hozirgi kunda ham o'rganilmoqda va unga yondashuvlar zamonaviy jamiyatga ta'sir ko'rsatmoqda.

U davrda Samarqandda mavjud diniy va ijtimoiy muammolar. Mahmudning jamiyatni modernizatsiya qilishga qaratilgan tashabbuslari. Uning falsafiy qarashlarining ijtimoiy ta'siri.

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkiniki Vadud Mahmudning diniy va falsafiy qarashlari o'z davrining muhim ijtimoiy va diniy islohotlarining asosini tashkil etdi. Uning g'oyalari va islohotlari nafaqat Samarqandda, balki butun Turkiston hududida o'z izini qoldirdi.

Mahmudning islom va falsafaga bo'lgan yondashuvi, uning ilmiy merosi va jamiyatdagi ta'siri hali ham zamonamizda ham ahamiyatga ega bo'lib qolmoqda. Uning izlanishlari, jahon tafakkuriga yangi yondashuvlar, ko'plab yosh olimlar uchun ilhom manbai bo'lib qolmoqda.

Vadud Mahmudning diniy qarashlari o'z davri uchun juda yangicha bo'lib, u islomni faqatgina an'anaviy shaklda emas, balki ilm-fan va zamonaviy tafakkur nuqtai nazaridan ham talqin qilgan. Uning diniy qarashlari jamiyatda islohotlar amalga oshirish, diniy ta'limni modernizatsiya qilish va inson huquqlarini himoya qilishga qaratilgan edi. Vadud Mahmudning diniy qarashlari hozirgi kunda ham o'rganilmoqda va uning g'oyalari bugungi jamiyat uchun qimmatli ma'naviy manba hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Karimov I. (2004). "Jadidchilik harakati va uning tarixiy o'rni." Toshkent: "O'zbekiston" nashriyoti.
2. Mahmudov A. (2005). "Samarqand va uning ilmiy markazlari." Toshkent: "Ilm-ziyo" nashriyoti.
3. Rahimov A. (2007). "Islom falsafasi va uning rivojlanish yo'nalishlari." Toshkent: "Sharq" nashriyoti.
4. Qodirov M. (2010). "Vadud Mahmud: Hayoti va ilmiy merosi." Samarqand: "Istiqlol" nashriyoti.
5. Davronov A. (2013). "Jadidchilik va falsafiy qarashlar." Tashkent: "Fan" nashriyoti.